

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА И АРХЕОЛОГИЈА**

ISSN: 1857-7342

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2011**

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА И АРХЕОЛОГИЈА**

Издавачки совет

д-р Саша Митрев
д-р Кирил Цацков
д-р Кирил Барбареев
д-р Зоранчо Малиниов
д-р Звонимир Николовски
д-р Трајче Нацев
м-р Александар Донски
м-р Оливер Цацков
м-р Верица Јосимовска

Редакциски одбор

д-р Кирил Цацков
д-р Зоранчо Малиниов
д-р Звонимир Николовски
д-р Трајче Нацев
м-р Александар Донски
м-р Оливер Цацков

Главен и одговорен уредник

д-р Кирил Цацков

Единица на Универзитетот
Институт за историја и археологија

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров
Благој Михов

Печати

Печатница „Европа 92“ - Кочани
Тираж - 300 примероци

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Институт за историја и археологија
ул. „Крсте Мисирков“ бб
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

СОДРЖИНА

м-р Александар Донски ВОБЕД	7
д-р Тодор Чепреганов, д-р Ѓорѓи Чакарјаневски МАКЕДОНИЗМОТ ВО ВРЕМЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ	9
д-р Кирил Цацков НЕОДМИНЛИВАТА ПЕДАГОШКА ДЕЈНОСТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ВО ШТИП И ВО ПРИЛЕП.....	17
д-р Ѓорѓи Малковски ПРОПАГАНДИТЕ НА БАЛКАНСКИТЕ ДРЖАВИ ВО ВРЕМЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	25
д-р Силвана Сидоровска-Чуповска ПРОСВЕТАТА ВО ШТИП ВО ВРЕМЕТО НА ПРЕРОДБАТА	31
д-р Александар Илиевски ПЕДАГОШКО-АНДРАГОШКАТА ДЕЈНОСТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	41
д-р Михајло Георгиевски ПРОСВЕТИТЕЛСКИТЕ ПОГЛЕДИ НА КРАТОВСКИОТ УЧИТЕЛ ДИМИТАР ПОП ЈОСИФОВИЧ, СОВРЕМЕНИК НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ, ИЗНЕСЕНИ ВО НЕГОВИТЕ РАКОПИСИ ОД 1858 И 1869 ГОДИНА.....	51
м-р Дора Јурукова ЗНАЧЕЊЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ЗА УЧИТЕЛСКАТА ДЕЈНОСТ ВО МАКЕДОНИЈА	57
д-р Наташа Котлар-Трајкова МАКЕДОНСКОТО ПРАШАЊЕ И ПЕТКО РАЧОВ СЛАВЕЈКОВ	61
д-р Билјана Ристовска-Јосифовска ИСТОРИСКИТЕ ПРЕСЕЛБИ ОД МАКЕДОНИЈА ВО ОБЛАСТА ТУЗЛУК ВО БУГАРИЈА (втората половина на XIX и почетокот на XX век).....	67

проф. Трајче Мицески, спец. Роберт Конески, дипл.теолог ЕДУКАТИВНО-МЕНАџЕРСКО-ЛИДЕРСКИТЕ ОДЛИКИ НА ДИРЕКТОРОТ НА НАРОДНОТО УЧИЛИШТЕ ВО ПРИЛЕП (1874-1877) - ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	73
д-р Зоранчо Малинов ФОЛКЛОРНИ И ЕТНОГРАФСКИ МАТЕРИЈАЛИ ПУБЛИКУВАНИ ОД ШТИПЈАНИ КОН КРАЈОТ НА XIX ВЕК	85
д-р Снежана Јованова-Митковска НЕКОИ СОГЛЕДУВАЊА ЗА „ЗВУЧНАТА МЕТОДА“ НА КОВАЧЕВ	97
д-р Александар Трајановски НАРОДНООПШТИНСКИ И ПЕДАГОШКО-БОГОСЛОВСКИ УЧИЛИШТА ВО МАКЕДОНИЈА КОН СРЕДИНАТА НА XIX ВЕК (ПО ПРИМЕРОТ НА УЧИТЕЛСТВУВАЊЕТО НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ, Д. МИЛАДИНОВ, СЛ. ДИНГОВА, К. ШАПКАРЕВ И ДРУГИ)	109
д-р Валентина Миронска-Христовска УЛОГАТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ ВО МАКЕДОНСКАТА ПРОСВЕТНА ТРАДИЦИЈА	123
м-р Елена Јосимовска УЧИЛИШТАТА ВО ШТИП ПРЕД И ПО ЈОСИФ КОВАЧЕВ	133
м-р Ванѓа Димитријева ЈОСИФ КОВАЧЕВ И ЗНАЧЕЊЕТО НА НЕГОВАТА ЛИЧНОСТ ВО КУЛТУРНОТО ПОЛЕ НА МАКЕДОНИЈА.....	137
м-р Ирена Китанова ЕТИЧКО-ЕСТЕТСКИТЕ СЕГМЕНТИ ВО БУКВАРОТ НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ.....	141
Донче Ефремов, Емилија Коруновска ЈОСИФ КОВАЧЕВ И НЕГОВОТО ВРЕМЕ.....	145
м-р Оливер Цацков ЈОСИФ КОВАЧЕВ - УЧЕНИК И УЧИТЕЛ.....	151

м-р Ленче Насев ПОГЛЕД КОН ЖИВОТОТ И ДЕЛНОСТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ – ИСТАКНАТ МАКЕДОНСКИ ПЕДАГОГ И РЕФОРМАТОР ОД ШТИП	155
Иван Котев, Милена Цацкова ПРЕРОДБЕНСКОТО ДВИЖЕЊЕ ВО СТРУМИЦА И СТРУМИЧКО И УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА АРСЕНИ КОСТЕНЦЕВ	163
м-р Верица Јосимовска ДЕЛАТА НА ЈОСИФ КОВАЧЕВ И ВРЕМЕТО ВО КОЕ ГИ СОЗДАВАШЕ	175
м-р Кире Филов РАЗВОЈОТ НА ПРОСВЕТНАТА ДЕЈНОСТ ВО ШТИП ПРЕД, ЗА ВРЕМЕ И ПО ЈОСИФ КОВАЧЕВ	179
Лидија Камчева ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ И НЕГОВОТО УЧИТЕЛСТВУВАЊЕ ВО ШТИП	185
м-р Марија Коцева ОБРАЗОВАНИЕТО ЗА УЧИТЕЛИ ПО ВТОРАТА СВЕТСКА ВОЈНА	191

УДК: 929Ковачев, Ј.

Донче Ефремов
виш кустос историчар, Музеј - Штип
Емилија Коруновска
виш кустос историчар, Музеј - Штип
Олгица Ефремова - наставник по историја

ЈОСИФ КОВАЧЕВ И НЕГОВОТО ВРЕМЕ

Просветата во Штип и Штипско, како и во цела Македонија, во текот на XIX век поминала преку повеќе развојни фази, во зависност од типот, видот и степенот на училиштето: од педагошко-методски пристап кон наставниот (воспитно-образовниот) процес и работа; од структурата и крактерот на наставните планови и програми, односно од содржината на наставниот материјал и методологијата на просветно-училишната дејност¹.

Во периодот од првата половина на XIX век преовладува старовремска школа. Тогаш немало посебни училишни згради, ниту во градот ниту во селата. Училиштата биле сместени во манастирските конаци или во приватни куќи. Дури во втората половина на XIX век започнала изградба на посебни училишни згради, обично тие биле градени во дворовите на црквите или во нивна близина².

Училиштата израснале во активен фактор во националната преродба и силен фактор во борбата за духовна еманципација од грцизмот, за самостоен културно-просветен и национален развиток на македонскиот народ.

До средината на XIX век најраспространети училишта биле ќелијните, познати уште како и манастирски или црковни. Ќелијните училишта биле единствени центри на македонската писменост и просвета. Во 30-40 години на XIX век, ќелијни училишта имало во стопански развиените градови меѓу кои и во Штип.

Како прв учител во Штип, односно даскал, се споменува даскал Мано во 1830 година уште познат и како Крив Мано³.

Прво световно училиште во Штип било отворено кон крајот на 1840 година. Штипската црковно-просветна општина за учител го ангажирала даскал Павле Грозданов за 15 лири годишно. Павле Грозданов бил на

1) Д-р А.Стојановски, Просветата, културата и почетоците на националното будeње - Штип низ вековите I, Штип, 1986, стр. 346

2) Исто, 347

3) Исто, стр. 348

пракса кај Неофит Рилски, каде што ја усовршил новата Ланкастерска метода, позната уште и како *заемна метода*.

Еден од познатите и најистакнати ученици на Павле Грозданов бил штипјанецот Јосиф Ковачев.

Јосиф Ковачев е роден на 14 јануари 1839 година во Штип во занаетчиско семејство. По сеќавање на пензионерот од Штип, Ванчо Јосифов, семејната куќа на Ковачеви се наоѓа на денешната улица „Ванчо Прќе“ бр.7 на триаголникот помеѓу кафеаните „Софра“, „Заки“ и Огледалото. Куќата е на два ката и е во руинирана состојба. Негов брат бил Михаил Ковачев (1840-1908), тој е татко на Владислав и Владимир Ковачеви⁴.

Слика 1. Куќата на Јосиф Ковачев

Основното образование го добил во штипското ќелијно училиште и Заемното училиште на Павле Грозданов⁵.

4) Д. Ефремов и Ј. Протогерова: Владислав Ковачев (1875-1924). Во: Штипски весник, бр. 306, од 26.12. 1997 год. стр. 10

5) Д-р А. Стојановски: Просветата, културата и почетоците на националното буење. Во Штип низ вековите I, Штип 1986, стр. 353

Како млад заминал за учител во Гнилање, каде што работел од 1855 до 1859 година. Овде покрај учителската работа, собирал и народни умотворби⁶.

Со својот тивок карактер и големата трудољубивост и достоинственото пеење во црковниот хор, населението од Гнилање многу го засакало и не сакале тој да си замине од нивната средина. Но, тој не бил задоволен од себеси, не се чувствувал многу полезен за својот народ и сакал да се здобие со поголемо образование. Со таа цел Јосиф Ковачев го напуштил училиштето и заминал во Цариград, од каде што се надевал дека ќе замине за Русија. Во Русија не успеал да се задржи долго време и набргу се префрлил во Белград.

Потоа завршил Духовна семинарија (академија) во времето од 1860 до 1863 година⁷. Белградската семинарија давала богословско-педагошко образование. Овде Јосиф Ковачев оформил средно образование и се здобил со стручни познавања и педагошко-методски квалификации.

Престојот во Белград за Ковачев бил од голема корист и значење, бидејќи тој ги запознал современите методи на наставната работа, благодарейќи на тоа, тој се оформил како голем педагог, просветен реформатор и модернизатор на народните училишта во Штип, а со тоа и во Македонија⁸.

Во 1864-1868 година Јосиф Ковачев отишол во Русија, во градот Киев, каде што се запишал на Духовната семинарија на која, покрај духовните науки, се предавало и историја и педагогија, за која тој пројавувал посебен интерес и редовно ги посетувал предавањата и хоспитациите (практичната работа)⁹.

По завршувањето на Духовната академија во Киев, Ковачев бил кратко време учител во Габрово, каде што главен учител во тоа време бил Цветко Самарџиев¹⁰. Овде вовел нова метода за обучување на учениците, која ја нарекол „нагледна и звучна“ метода, а одржувал и беседи и курсеви со габровските учители¹¹. Освен неговите предмети, кои тој ги вовел за збогатување на теоретската настава на учениците, вовел и нагледни Средства, како на пример: географски карти, црни штици, клупи и др.

6) Д-р А. Стојановски: Просветата, културата и почетоците на националното будење, Штип низ вековите книга I, стр. 354

7) Исто, 354

8) Исто, стр. 354

9) П. Завоев, Град Штип, София 1928, стр.28

10) Исто, стр.29

11)Албум Борческа Македонија, Македонскиот вџпрось,София 1931,стр.4

а обрнал и големо внимание на физичкото воспитување на учениците, а најчесто биле применувани гимнастички вежби. Османлиите не можеле да не го видат успехот на Ковачев и поради големата завист го наклеветиле на валијата во градот Русе, Митхад-Паша, како многу опасен човек. Валијата дал наредба уште пред завршување на учебната година, и покрај симпатиите и молбите на граѓаните, бил интерниран во Штип во текот на 1869 год¹².

Јосиф Ковачев во своите „Автографски белешки“ за ова забележал: *„По една година од моето враќање во Штип, по предлог на тамошните граѓани поминав во нивното училиште како главен учител и како таков работев таму цели три години“*.

Не наоѓајќи слободно учителско место во Штип, се согласил да биде учител во штипско Ново Село.

Веднаш Ковачев го реформирал новоселското училиште, претворајќи го во класно училиште со специјална насока за подготовка на учители за основно училиште и свештеници. Во објавената статија *„На врвот на организацијата на народните школи“*, Ковачев имал идеи ова училиште да биде од најопшт вид, и покрај учители и свештеници да подготвува и воспитаници за високи школи, сакајќи со тоа да создаде едно универзално училиште кое би ги соединувало сите поважни стручни дејности¹³.

Штипското специјализирано класно училиште, сепак, не успеало да ја добие таа широчина и било ограничено само на подготвување на учители и свештеници. Не е познато колку класови имало училиштето но во податоците се наведува дека постоеле три курса. Вториот и третиот курс кои, всушност, претставувале класови се состоеле од три одделенија во кои се предавале следните предмети: вероучение, библиовидение, црковна историја, педагогија, географија, естествоведение, бугарска историја, сеопшта историја, политичка економија, бугарски јазик, словесност, аритметика и геометрија.

Поради ваквиот карактер на предметите и предметните содржини и како единствено и прво такво, ова училиште се викало педагошко-богословско и давало средно оформено образование¹⁴. Завршените ученици биле оспособени да ја вршат учителската и свештеничката работа. Настојувајќи да го постави школството во Македонија на модерни основи, Јосиф Ковачев со штипското училиште го направил првиот пробен чекор.

12) П. Завоев, *idem*, стр. 29

13) Б. Цветковски, Сто години од првото педагошко училиште во Штип, стр. 26

14) Д-р. А. Стојановски, Просветата, културата и почетоци на националното будење, Штип низ вековите книга I, стр.355

Овде тој за првпат ја вовел новата гласовна аналитичко-синтетичка метода, тоа време позната како „гласовна“, „звучна“ и „нагледна“. Посебно внимание Ковачев обрнувал на практичната работа. Под негово раководство учениците од погорните класови хоспитирале и држеле предавања во основното училиште и ја вежбале гласовната метода¹⁵.

Неговото училиште во Штип брзо се прочуло, во него се нашле голем број ученици од сите краеве на Македонија: Тиквешко, Прилеп, Велес и од Бугарија: Габрово, Софија, Плевен и други градови¹⁶.

Штипското педагошко училиште било мешано, учеле и машки и женски. Во поглед на женското образование, Ковачев имал напредно мислење, дури се застапувал за отворање на женски институт за подготвување на народни учителки, на кои им одредувал посебна просветителска улога¹⁷.

Првата генерација ученици од Штипското педагошко училиште излегла во 1871 година. Успехот на учениците бил одличен. Новина во образовниот систем на ова училиште бил и воведениот јавен испит на крајот од годината, нешто како денешниот завршен испит (матура).

Дотогаш такви испити не се изведувале во ни едно училиште во Македонија. На јавниот испит се полагале одредени предмети, теоретски и практично¹⁸.

Јосиф Ковачев во Штип во 1871 година отворил и Неделно училиште во кое, за време на празничните денови, држел предавања на разни теми. Отворил и неделни курсеви за обучување на возрасни лица, а трговците ги упатувал како да ги водат трговските книги и сметководството¹⁹.

Во наредната 1872 година тој го преместил училиштето во центарот на градот, но во истата година скопскиот митрополит го назначил за училиштен инспектор во Кустендилско. Новата должност, која не била лишена од никакви опасности, не им се допаѓала на османлиските власти кои сакале да го отстранат Ковачев од оваа должност и тој повторно станал учител во Прилеп, каде што развива жива народно-полезна дејност²⁰.

Успехот и резултатите што ги постигнал во штипското училиште дале повод црковно-училишната општина во Прилеп да го покани да стане главен учител во Прилеп, со цел да ги реформира и модернизира

15) Б. Цветковски, Сто години од првото педагошко училиште во Штип, стр. 27

16) Албум Борческа Македонија, Македонскиот вџпрос, Софија 1931, стр.4

17) Б. Цветковски, Сто години од првото педагошко училиште во Штип, стр.26

18) Исто, 27

19) П. Завоев и др. стр.30

20) Исто, 30

тамошните училишта.

Јосиф Ковачев во учебната 1874/1875 година ја поминал во Прилеп и таму се задржал до крајот на учебната 1876/1877 година²¹. Во 1877 година Ковачев бил истеран од Прилеп и со големи маки успеал да побегне во Бугарија. Таму подоцна работел како окружен инспектор и како народен пратеник. Од 1888 година станува професор по педагогија во Вишото училиште²².

Починал во Софија на 31 декември 1898 година и оставил 20.000 лева како подарок на Военото училиште, а целата своја огромна библиотека ја подарил на Солунската машка гимназија и Цариградската духовна семинарија²³. Покрај просветно-педагошката дејност, Јосиф Ковачев се занимавал и со учебничарска дејност. Тој е прв македонски автор на педагошка литература. Ги напишал делата: „Школска педагогика“, „Раководство на првоначалното обучение буквар по гласовна метода“ и други²⁴. Во чест на големиот педагог Јосиф Ковачев, штипјани имаат улица што го носи неговото име.

21) Д-р А. Стојановски и др. стр. 356

22) Албум Борческа Македонија, Македонскиот вџпроџс, Софија 1931, стр. 4

23) Исто

24) Д-р А. Стојановски и др. стр. 355